Language Science Studies

Language Science Studies ■ Volume 13, Issue 23 ■ September 2026

The Iranicization of Qashqai Turkic: Contact-Induced Change in Clause Combining Strategies

Sadegh Hemmati

Department of Linguistics, Institute for Humanities & Cultural Studies, Tehran, Iran; *qeshqai@gmail.com*

Abstract

Qashqai Turkic, a Southwestern (Oghuz) Turkic language spoken in Iran, has undergone significant structural changes as a result of prolonged and intensive contact with Persian. This study investigates contact-induced typological changes in the structure of complex sentences in contemporary Qashqai Turkic, focusing on coordination and subordination strategies. Specifically, it examines the shift from the native Turkic pattern of left-branching syntax and non-finite clause combining strategies toward a Persian-influenced right-branching and finite structure. The study employs Lars Johanson's Code-Copying Model to analyze a written corpus of approximately 380 pages comprising seven Qashqai Turkic storybooks. The analysis identifies structural changes and evaluates their frequency and degree of diffusion within the corpus. The findings reveal that Persian influence has substantially reshaped Qashqai complex sentence structures. Finite coordination has become dominant, although native non-finite coordination strategies remain in use. In subordination, relative clauses show a strong tendency toward postnominal, Persian-like structures, while complement clauses have almost entirely shifted from native non-finite patterns to finite right-branching constructions. Adverbial clauses display varying degrees of resistance, with some native patterns remaining productive alongside copied Persian structures. The study demonstrates that Iranicization in Qashqai Turkic is a gradual and uneven process, affecting different syntactic domains at different rates. These findings contribute to the understanding of language contact, typological change, and the documentation of endangered Turkic varieties.

Keywords: Qashqai Turkic, contact-induced change, coordination, subordination, Iranicization

Received: 2026-03-20 ■ Revised: 2026-06-18 ■ Accepted: 2026-06-28

Hemmati, S. (2026). The Iranicization of Qashqai Turkic: Contact-induced change in clause combining strategies. *Language Science Studies*, *13*(23), 118-149. https://doi.org/10.22054/ls.2022.65189.1514

DOI: 10.22054/ls.2022.65189.1514 ■ https://ls.atu.ac.ir

Publisher: Allameh Tabataba'i University ■ ISSN: 2423-7728 ■ e-ISSN: 2538-2551

Language Science Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

1. Introduction

Long-term and intense language contact between Turkic and Iranian languages in Iran has led to profound structural changes across various linguistic levels in Turkic varieties in Iran—a phenomenon widely referred to in the literature as "Iranicization" or "Persification". Qashqai Turkic, a Southwestern (Oghuz) Turkic language, has undergone significant typological restructuring due to the widespread and pervasive Qashqai–Persian bilingualism among its speakers.

The core objective of this study is to investigate the typological shift of Qashqai Turkic from a natively left-branching (head-final) language that utilizes non-finite clause combining strategies, to a right-branching (head-initial) language with finite structures under the influence of Persian. This research addresses two fundamental questions:

- What syntactic changes have occurred in the structure of complex sentences in Qashqai Turkic as a result of contact with Persian?
- What is the extent and progress of these changes within the corpus (i.e., are they in a stage of variation or completion)?

2. Literature Review

Previous research on language contact in Irano-Turkic varieties demonstrates a general typological drift toward right-branching syntax. Comrie (1997) characterizes the authentic Turkic structure as heavily reliant on non-finite mechanisms. In the context of Turkic varieties spoken in Iran, scholars such as Hashemi Zarajabad (2008), who examined complement clauses, and Erfani (2012) and Heydari (2018), who investigated relative and adverbial clauses in Azerbaijani Turkic, have documented the shift in clause ordering. Furthermore, Bulut (2016, 2018) and Johanson et al. (2020) argue that the weakening or loss of non-finite structures is a typical tendency when Turkic languages contact Indo-European languages.

Regarding Qashqai Turkic specifically, Soper (1987) claimed that the basic order of subordinate clauses had shifted entirely to "Main Clause + Subordinate Clause" (right-branching). He also argued that the native non-finite converbial suffix *-Ip* had become obsolete in Qashqai, rendering clause chaining impossible and restricting coordination strictly to the juxtaposition of finite forms.

3. Methodology

This study adopts the Code-Copying Model introduced by Lars Johanson (1998, 2002, 2008) to analyze the corpus data. Within this framework, Persian serves as the model code (the socially dominant language), while Qashqai Turkic acts as the basic code (the socially subordinate language). The process of code-copying in this paper is accounted for through three mechanisms:

Global Copying: An entire block of material and structural elements is imported from the model code into the basic code.

Selective Copying: Certain features (material, semantic, combinational, or frequential) of the model code are selected and embedded within units of the basic code.

Mixed Copying: This type of copy is actually a blend of selective combinational copying and at least one instance of global copying.

This research was conducted by studying and analyzing a contemporary written corpus of approximately 380 pages, comprising 7 storybooks published in Qashqai Turkic between 2008 and 2018. Through the study and analysis of this corpus, we aim to identify and determine the structural changes in complex sentences, as well as their frequency and prevalence within the corpus. To identify native and modified structures, we compared the syntactic structure of sister languages (such as Turkish) with Persian, while also incorporating the findings of prior research on Turkic language contact.

4. Results

4.1. Coordination

In native Turkic morphosyntax, coordination is frequently achieved through non-finite verb forms, most notably using the converbial suffix *–Ip* (clause chaining). Our corpus-based findings reveal that:

The dominant strategy in contemporary Qashqai is finite coordination, where finite clauses are juxtaposed either without any linker or by utilizing globally copied Persian conjunctions (such as *væ* "and", *æmma* "but", *ja* "or").

However, contrary to Soper's (1987) claim regarding the absolute loss of the native structure, 25% of all coordination instances in the corpus still retain the native non-finite strategy (the suffix –Ib and its archaic poetic variant –Ibɑn). This demonstrates that the native structure is in a stage of variation rather than total extinction.

4.2. Subordination

4.2.1. Relative Clauses

Native Turkic syntax utilizes prenominal (left-branching) structures with participles like –An or –dIg. The corpus analysis reveals a stark shift toward the right-branching Persian pattern:

Native Structures (Prenominal): The –An participle (15%) and the –dIg participle (4%) account for a mere 19% of the total relative clauses.

Appositive/Non-restrictive Relative Clauses (Postnominal): This is the most frequent strategy, accounting for 46% of the data. It is constructed in a right-branching fashion using the globally copied Persian conjunction *ki*.

Restrictive Relative Clauses (Postnominal): Representing 11% of the data, this type adopts the Persian combinational pattern of [O+Head+(–i)+ki+...].

Indefinite/Generalizing Relative Clauses: Accounting for 24% of the relative clauses, these are initiated by expressions meaning *whoever/whatever*. The native requirement for a conditional verb form has weakened, being largely replaced by non-conditional forms.

4.2.2. Complement Clauses

While the native complementation strategy consists of a non-finite verbal noun placed before the main clause, the quantitative data reveals a change nearing completion:

The native complementation strategy occurs in only 6% of the total data.

94% of the complement clauses have shifted to finite, right-branching clauses placed after the main clause, typically introduced by the copied (or omitted) conjunction ki.

4.2.3. Adverbial Clauses

Adverbial Clauses of Manner: The native strategy (reduplication of the verb +–(y)A) remains the primary template at 72%. However, contact-induced complex conjunctions modeled after Persian (e.g., *dær hali ke* "while") are also observed.

Purposive Clauses: 86% of purposive clauses follow the finite, right-branching Persian model (using *ki* and *ta*), whereas the native infinitive strategy with the postposition –itʃin drops to 14%.

Temporal Clauses: 35% of the structures are native (non-finite with –AndA or –AntʃA(z)), while 65% are finite structures copied from Persian, utilizing temporal conjunctions like *vægti ke* "when" or the hybrid Turkicized form *onda ki* ("at that time when").

Conditional Clauses: The native morphological conditional suffix –sA appears in only 29% of the conditional clauses. 56% of conditionals utilize strategies copied from Persian (e.g., using the conjunction *ægær* "if", replacing the conditional mood with subjunctive or indicative moods, and using past tense forms for future reference). Double-coding accounts for the remaining 15%.

5. Conclusion

The quantitative and corpus-based results of this study demonstrate that intense, long-term contact with Persian has profoundly reorganized the syntactic typology of complex sentences in Qashqai Turkic. Qashqai has progressively shifted from an originally head-final, non-finite language profile toward a head-initial, analytical, and finite one.

The statistical analysis shows that these changes are structurally non-homogeneous; for instance, complement clauses (at 94% change) are on the verge of complete structural replacement, whereas adverbial clauses of manner (at 72% preservation) remain the most resilient structure against contact-induced copying. The findings of this study can provide valuable insights

into linguistic typology, contact linguistics, and the documentation of endangered language varieties.

Acknowledgments

I would like to express my deepest gratitude to my supervisor, Dr. Dabir-Moghaddam, for his invaluable support, guidance, and insightful comments throughout the development of this research.

دو فصلنامه علمی علم زبان
Language Science Studies
دو فصلنامه علمی علـم زبـان ■ سال سیزدهم، شماره بیست و سوم ■ بهار و تابستان ۱۴۰۵

ایرانی‌شدگی ترکی قشقایی:
تغییر در راهکارهای ترکیب‌کردن بندها در اثر تماس زبانی[۱]

صادق همتی | پژوهشکدهٔ زبان‌شناسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران؛ qeshqai@gmail.com

چکیده

ترکی قشقایی یکی از زبان‌های ترکی جنوب‌غربی (اُغوز) در ایران است که در نتیجهٔ تماس شدید و طولانی‌مدت با فارسی، دچار تغییرات عمیق ساختاری شده است. این پژوهش به بررسی تغییرات رده‌شناختیِ ناشی از تماس در ساخت جملات مرکب در ترکی قشقایی معاصر پرداخته است و بر تغییرات صورت‌گرفته در راهکارهای همپایه‌سازی و ناهمپایه‌سازی بندها تمرکز دارد. در این پژوهش با بهره‌گیری از «مدل کپی رمز» لارس یوهانسون، پیکره‌ای نوشتاری متشکل از هفت کتاب داستان با حجم تقریبی ۳۸۰ صفحه بررسی و تحلیل شد. این تحلیل، تغییرات ساختاری را شناسایی کرده و فراوانی و میزان گسترش آنها را در پیکره ارزیابی کرده است. یافته‌ها نشان می‌دهند که تأثیر زبان فارسی، ساخت جملات مرکب در ترکی قشقایی را به شکلی بنیادین دگرگون کرده است. اگرچه راهکارهای همپایه‌سازی غیرزمان‌دار بومی همچنان به کار می‌روند، اما همپایگی زمان‌دار به الگوی غالب تبدیل شده است. در ناهمپایه‌سازی، بندهای موصولی تمایل قوی به ساختارهای پس‌هسته‌ای شبیه به فارسی نشان می‌دهند و بندهای متممی تقریباً به‌طور کامل از الگوهای غیرزمان‌دار بومی به ساختارهای زمان‌دار راست‌انشعابی تغییر یافته‌اند. بندهای قیدی درجات متفاوتی از مقاومت در برابر تغییر از خود بروز می‌دهند؛ به‌طوری که برخی الگوهای بومی در کنار ساختارهای کپی‌شده از فارسی همچنان زایا باقی مانده‌اند. این پژوهش نشان می‌دهد که «ایرانی‌شدگی» در ترکی قشقایی فرایندی تدریجی و ناهمگون است که حوزه‌های نحوی مختلف را با سرعت‌های متفاوتی تحت تأثیر قرار می‌دهد. این یافته‌ها به درک بهتر تماس زبان‌ها، تغییرات رده‌شناختی و مستندسازی گونه‌های ترکیِ در معرض خطر کمک می‌کند.

کلیدواژه‌ها: ترکی قشقایی، تغییر در اثر تماس زبانی، همپایه‌سازی، ناهمپایه‌سازی، ایرانی‌شدگی

[۱] مقالهٔ حاضر برگرفته از پایان‌نامهٔ کارشناسی ارشد پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی است.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۲/۲۹ ■ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۳/۲۸ ■ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۴/۰۷

همتی، صادق. (۱۴۰۵). ایرانی‌شدگی ترکی قشقایی: تغییر در راهکارهای ترکیب‌کردن بندها در اثر تماس زبانی. علم زبان، ۱۳(۲۳)، ۱۱۸-۱۴۹. https://doi.org/10.22054/ls.2022.65189.1514

وبگاه نشریه: https://ls.atu.ac.ir ■ DOI: 10.22054/ls.2022.65189.1514

ناشر: دانشگاه علامه طباطبائی ■ شاپا چاپی: ۷۷۲۸-۲۴۲۳ ■ شاپا الکترونیک: ۲۵۵۱-۲۵۳۸

۱. مقدمه

قشقایی‌ها از عشایر کوچ‌نشین ایران هستند که در جنوب و جنوب‌غربی کشور در استان‌های فارس، اصفهان، کهگیلویه‌وبویراحمد، خوزستان، چهارمحال‌وبختیاری و بوشهر سکونت دارند. امروزه بیشتر قشقایی‌ها کوچ‌نشینی را رها کرده و در شهرها و روستاها ساکن شده‌اند. برخی مردم‌شناسان مانند ابرلینگ[۱] (1974: 27) و بک[۲] (1986: 22) معتقدند که احتمالاً قشقایی‌ها از طایفه‌های ترکی بوده‌اند که در قرن یازدهم میلادی به ایران مهاجرت کرده‌اند. قشقایی‌ها عمدتاً به ترکی جنوب‌غربی (اُغوز) صحبت می‌کنند و زبان خود را ترکی[۳] می‌خوانند (Csató, 2005). ابرهارد[۴] و همکاران (2019) در وب‌گاه اتنولوگ[۵] جمعیت قشقایی‌ها را در حدود یک‌میلیون‌ونهصدوده‌هزار نفر تخمین زده‌اند.

تماس زبانی[۶] شدید و طولانی‌مدت ترکی قشقایی با فارسی در جنوب ایران، منجر به پدیدآمدن تغییراتی عمیق در سطوح مختلف زبانی از واژگان تا نحو در این زبان شده است. تاکنون پژوهشگران متعددی به پدیدهٔ تغییر در اثر تماس زبانی در گونه‌های مختلف ترکی در ایران پرداخته‌اند. ایرانی‌شدگی[۷] یا فارسی‌شدگی[۸] اصطلاحی است که برخی از پژوهشگران (Bulut, 2006; 2019; Johanson, 1998; Johanson et al., 2020; Soper, 1987: 346) برای اشاره به نتیجهٔ کلی تأثیر زبان فارسی بر این گونه‌ها به کار برده‌اند. در پژوهش حاضر نیز، در چارچوب مدل کپی رمز[۹] (یوهانسون[۱۰]، 1998) به بررسی تغییراتی پرداخته‌ایم که در نتیجهٔ تماس با زبان فارسی در ساخت جملات مرکب ترکی قشقایی پدید آمده است. به این منظور، لازم است در ابتدا به بررسی مبانی نظری پژوهش بپردازیم. سپس، به پیشینهٔ مطالعاتی که در این زمینه انجام گرفته اشاره می‌شود.

۲. مبانی نظری

تماس دو زبان می‌تواند تأثیرات مختلف و گسترده‌ای در پی داشته باشد. مدرسی (**۱۳۹۳: ۱۰۹**) معتقد است که طبیعی‌ترین و معمول‌ترین پیامد در همهٔ تماس‌های زبانی، قرض‌گیری یا ردوبدل شدن عناصر زبانی است. در حوزهٔ مطالعات زبان‌شناسی تماس، زبان‌شناسان به‌جای قرض‌گیری، از اصطلاحات بسیاری استفاده کرده‌اند که انتشار[۱۱]، انتقال[۱۲]، تداخل[۱۳] و همتاسازی[۱۴] از آن دسته هستند. یوهانسون (2002: 8) معتقد است که تعدادی از اصطلاحات پایه‌ای که در زبان‌شناسی تماس سنتی به‌کارگرفته می‌شوند، استعاره‌هایی را القا می‌کنند که موجب انحراف در تحلیل پدیده‌های حاصل از تماس زبانی می‌شوند. او اصطلاح قرض‌گیری[۱۵] که

---

1. Oberling, P.
2. Beck, L.
3. Turki
4. Eberhard, D. M.
5. Ethnologue
6. language contact
7. Iranicization/ Iranization
8. Persification
9. code-copying model
10. Johanson, L.
11. diffusion
12. transfer
13. interference
14. replication
15. borrowing

معادل borrowing است را از همین موارد می‌داند. یوهانسون (2002: 8) معتقد است که در تماس زبانی در واقع هیچ عنصری قرض گرفته نمی‌شود، زیرا از زبان وام‌دهنده[۱] هیچ‌چیز کاسته نمی‌شود و زبان وام‌گیرنده[۲] نیز چیزی را به‌دست نمی‌آورد که دقیقاً با اصل خود در زبان وام‌دهنده یکی باشد. یوهانسون (2008) کپی‌کردن[۳] را اصطلاحی می‌داند که همهٔ اصطلاحات پیشین ازجمله قرض‌گیری، انتشار، انتقال، تداخل و همتاسازی را پوشش می‌دهد و به این دلیل انتخاب شده است تا تأکید شود که کپی‌ها مطابق با تعریفشان، هیچ‌گاه با الگوهای اصلی خود یکسان نیستند.

در اینجا به‌طور خلاصه به معرفی چارچوب نظری پژوهش، یعنی مدل کپی رمز که در پژوهش یوهانسون (1998) معرفی شده می‌پردازیم. مطابق با این مدل، از دو زبانی که با هم در تماس هستند، زبان B زبانی است که از نظر اجتماعی غالب[۴] است و بر دیگری برتری دارد و در مقابل، A زبانی است که به‌لحاظ اجتماعی مغلوب[۵] در نظر گرفته می‌شود (Johanson, 2002: 2).

در مدل کپی رمز، اصطلاح رمز به زبان و گونه‌های زبانی مانند گویش[۶]، گویش اجتماعی[۷]، گونهٔ شخصی[۸] و گونهٔ کاربردی (سیاق)[۹] اشاره دارد (Johanson, 2008). در این مدل، زبان کپی‌کننده، زبان پایه[۱۰] و زبانی که از آن عناصری (از واحدها[۱۱] یا ساخت‌ها[۱۲]) کپی می‌شود زبان الگو[۱۳] نامیده می‌شود (Johanson, 2002: 9). فرایند کپی رمز می‌تواند یکپارچه[۱۴] و/یا گزینشی[۱۵] باشد.

در کپی یکپارچه، الگویی از رمز B به‌همراه تمامی مشخصه‌های ساختی‌اش (شامل مشخصه‌های مادی[۱۶]، ترکیبی[۱۷]، معنایی[۱۸] و بسامدی[۱۹]) در بندی از رمز A کپی می‌شود. (Johanson, 2002: 9) کپی یکپارچه، فرایندی است که غالباً انتقال نامیده می‌شود؛ یعنی واحدهایی مانند تکواژها یا توالی‌ای از تکواژها از رمز الگو به‌صورت یکپارچه و به‌عنوان یک کُلِ واحد، شامل صورت مادی و مشخصه‌های معنایی، ترکیبی و بسامدی‌شان کپی می‌شوند (Johanson, 2008). عناصری که در کپی یکپارچه، هدف کپی واقع می‌شوند می‌توانند تکواژهایی ساده یا مرکب، آزاد یا وابسته و یا شامل یک یا چند واژه باشند (Johanson, 2002: 11).

---

1. donor language
2. recipient language
3. copying
4. socially dominant
5. socially dominated
6. dialect
7. sociolect
8. idiolect
9. register
10. basic code
11. units
12. structures
13. model code
14. global
15. selective
16. material
17. combinational
18. semantic
19. frequential

در کپی گزینشی، مشخصه یا مشخصه‌هایی (مادی، ترکیبی، معنایی و بسامدی) از رمز الگو B) انتخاب و در واحدهایی از رمز پایه (A) کپی می‌شوند؛ در نتیجه، واحدهایی از رمز A مشخصه‌هایی مادی، ترکیبی، معنایی و بسامدی از خود نشان می‌دهند که نشأت‌گرفته از الگوهای رمز B هستند (Johanson, 2002: 13). در شکل ۱ نمایی کلی از کپی‌های یکپارچه و گزینشی در مدل کپی رمز نشان داده شده است.

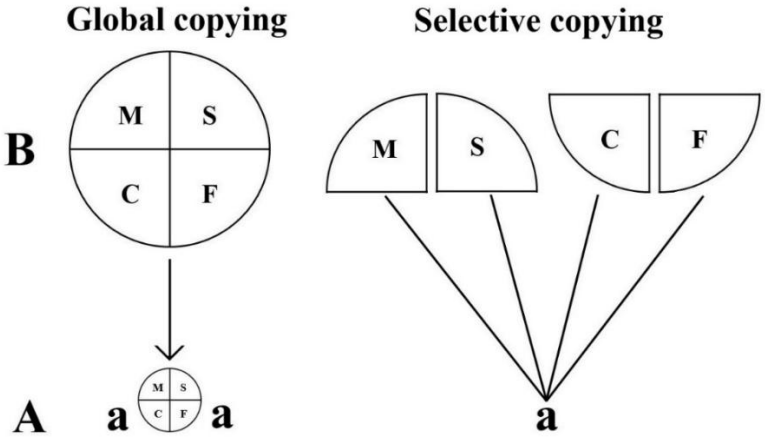

شکل ۱. نمای کلی بازتولیدشده از کپی یکپارچه و گزینشی در مدل کپی رمز (Johanson, 1998: 327)

علاوه بر کپی‌های یکپارچه و گزینشی، کپی‌هایی نیز وجود دارند که یوهانسون (2002: 18) آنها را آمیخته[1] نامیده است. این نوع کپی در واقع آمیخته‌ای از کپی گزینشی ترکیبی و حداقل یک کپی یکپارچه است.

۳. پیشینهٔ پژوهش

کامری[2] (1997) زبان‌های ترکی را دارای ساخت نحوی چپ‌انشعابی[3] (هسته‌پایانی[4]) و ابزارهای غیرزمان‌دار[5] برای ساخت جملات مرکب می‌داند. در بسیاری از مطالعاتی که در زمینهٔ زبان‌شناسی تماس در گونه‌های ترکی ایران انجام گرفته، به جابه‌جایی ترتیب بند پیرو[6] و بند اصلی[7] در جملات مرکب و همچنین، کاربرد صورت‌های زمان‌دار فعل در بند پیرو به‌جای صورت‌های بومی غیرزمان‌دار اشاره شده است. هاشمی زرج‌آباد (۱۳۸۷) در مورد بند پیرو متممی، عرفانی[8] (2012) در رابطه با بند موصولی[9] و حیدری (۱۳۹۷) در رابطه با بندهای پیرو موصولی، متممی و قیدی در ترکی آذربایجانی به این تغییر اشاره کرده‌اند. یوهانسون (1998)، کرال[10]

---

1. mixed
2. Comrie, B.
3. left-branching syntactic structure

سوی انشعاب نمودار درختی در یک زبان با فرض چپ به راست بودن نظام نوشتاری آن تعیین می‌شود.

4. head-final
5. non-finite
6. subordinate
7. main
8. Erfani, P.
9. relative
10. Kıral, F.

(2005)، شاتو[۱] (2005) و بولوت[۲] (2016; 2019) نیز در مطالعات خود به این تغییر و کاهش بسامد کاربرد صفت فعلی[۳] و قید فعلی[۴] در ترکیب‌کردن بندهای ناهمپایه در گونه‌های ترکی ایران اشاره کرده‌اند. سوپر[۵] (1987) نیز با اشاره به این تغییر، ترتیب معمول اجزای جملات (بندهای) ناهمپایه در ترکی قشقایی را به‌صورت «جملهٔ اصلی + جملهٔ پیرو» و به‌اصطلاح راست‌انشعابی[۶] می‌داند. او همچنین با اشاره به از بین‌رفتن صورت غیرزمان‌داری که با پسوند[۷] /Ip-/ ساخته می‌شود، مدعی است که در نتیجهٔ این تغییر، دیگر امکان پیاپی‌سازی افعال[۸] در ترکی قشقایی وجود ندارد و این یعنی همپایه‌سازی فعلی[۹] در این زبان با کنار هم قرارگرفتن[۱۰] صورت‌های زمان‌دار صورت می‌گیرد. اوزکان و موسی[۱۱] (2004) نیز معتقدند در حالی که عناصر جملات مرکب در زبان‌های ترکی می‌توانند بدون حرف ربط به همدیگر متصل شوند، در برخی زبان‌های ترکی معاصر تحت‌تأثیر زبان‌های هندی‌واروپایی[۱۲] کاربرد حروف ربط به این منظور افزایش یافته و کاربرد افعال غیرزمان‌دار با محدودیت‌هایی روبه‌رو شده است. منز[۱۳] (2006) با اشاره به این تغییر در ترکیب‌کردن بندهای موصولی و متممی با بند اصلی در ترکی گاگائوز[۱۴]، معتقد است که چنین تغییری در نتیجهٔ تماس این زبان با زبان‌های خانوادهٔ اسلاوی مانند بلغاری و روسی اتفاق افتاده است. ماتراس و توفان[۱۵] (2007) نیز به تغییر مشابهی که در ترکی گشتیفار[۱۶] در غرب مقدونیه و تحت‌تأثیر زبان‌های مقدونیه‌ای و آلبانیایی اتفاق افتاده، اشاره کرده‌اند. فالک و باکوس[۱۷] (2013) نیز که در پژوهشی به کاربرد جملات مرکب ناهمپایه در گفتار گویشوران ترکی استانبولی ساکن هلند پرداخته‌اند، کاربرد بندهای پیرو زمان‌دار در ناهمپایه‌سازی را نتیجهٔ تأثیر آشکار زبان هلندی بر گفتار این مهاجران ترک‌زبان می‌دانند. یوهانسون و همکاران (2020) معتقدند که ضعیف‌شدن یا ازبین‌رفتن ساخت‌های غیرزمان‌دار در جملات مرکب، یکی از گرایش‌های معمول در تماس زبان‌های ترکی با زبان‌های هندی‌واروپایی است.

شاتو و دولتخواه[۱۸] (2014) معتقدند که همهٔ قشقایی‌ها دوزبانه‌های ترکی ـ فارسی هستند. یوهانسون (1998) نیز بر این باور است که در شرایط اجتماعی ـ زبانی ایران، می‌توان گفت که دوزبانگی در بین همهٔ ترکان ایران (حداقل در بین مردان) پدیده‌ای معمول است، اما آنها هر چقدر هم که تحصیل‌کرده باشند، معمولاً به زبان مادری‌شان نمی‌خوانند و نمی‌نویسند. او رشد سوادآموزی و

---

1. Csató, É. Á.
2. Bulut, C.
3. participle
4. converb
5. Soper, J. D.
6. right branching

۷. در پسوندها اگر واکه‌ای با حرف بزرگ نمایش داده شود، بدین معنی است که آن واکه مطابق با قانون هماهنگی واکه‌ای در زبان‌های ترکی می‌تواند به‌صورت پیشین یا پسین و گرد یا غیرگرد ظاهر شود.

8. verb serialization
9. verbal coordination
10. juxtaposition
11. Özkan, F., & Musa, B.
12. Indo-European
13. Menz, A.
14. Gagauz
15. Matras, Y., & Tufan, Ş.
16. Gostivar Turkish
17. Valk, P. O., & Backus, A.
18. Dolatkhah, S.

ارتباطات را از عوامل گسترش فارسی‌شدگی در بین گونه‌های ترکی ایران می‌داند. کرال (2005) نیز معتقد است که زبان‌ها و گویش‌های ترکی در ایران به‌شدت تحت‌تأثیر فارسی قرار گرفته‌اند. او چیرگی سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زبان فارسی، یگانه بودن زبان رسمی و چندزبانگی سنتی ترک‌ها در ایران را از عوامل این تأثیرپذیری می‌داند. کرال مدعی است که در همهٔ سطوح زبانی در گونه‌های ترکی ایران می‌توان پیامدهای تماس زبانی را مشاهده کرد که از کپی‌کردن ویژگی‌های ساختی از فارسی گفتاری ایجاد شده‌اند. یوهانسون و همکاران (2020) در رابطه با گونه‌های ترکی ایران بر این باورند که ایرانی‌شدگی، برجسته‌ترین ویژگی این گونه‌هاست. به اعتقاد آنها زبان‌های ترکی آذربایجانی، اُغوز جنوبی (قشقایی و گونه‌های مرتبط)، خراسانی و خلجی که با فارسی گفتاری در تماس مستقیم بوده‌اند و قرن‌ها در رابطه‌ای نامتقارن توسعه یافته‌اند، تأثیرات یک‌طرفهٔ عمیقی در همهٔ سطوح زبانی پذیرفته‌اند. این پژوهشگران همچنین معتقدند که ایرانی‌شدگی ترکی قشقایی در دهه‌های اخیر بیشتر بروز کرده است.

۴. روش

در این تحقیق در چارچوب مدل کپی رمز به بررسی تغییراتی پرداخته‌ایم که در نتیجهٔ تماس با زبان فارسی در ساخت جملات مرکب ترکی قشقایی پدید آمده است.[1] این تغییرات مواردی را شامل می‌شوند که در همپایه‌سازی و ناهمپایه‌سازی بندها در این زبان اتفاق افتاده است.

پیکرهٔ زبانی استفاده‌شده در این پژوهش متشکل از هفت کتاب داستان است که به زبان ترکي قشقايي در سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۷ منتشر شده‌اند. این پیکرهٔ نوشتاری، تقریباً ۳۸۰ صفحه است. در بخش یافته‌ها، برای اشاره به هر منبع از اسمی اختصاری استفاده شده است که در اینجا به آنها اشاره می‌شود (حروف داخل قلاب، نام اختصاری کتاب است):

الف) دوغرو سؤزلر (شورباخورلو، ۱۳۹۵) [DS]؛

ب) آیی قولو (رحیمی، ۱۳۹۳) [AQ]؛

ج) قشقایی متل‌لری (کاظمی کرانی، ۱۳۹۷) [QM]؛

د) آللینجاق اولدوزو (مرادی قره‌قانی، ۱۳۸۷) [AU]؛

ه) یول اوغلو (مرادی قره‌قانی، ۱۳۹۱) [YO]؛

و) مهر خاور؛ ماه مغرب (مرادی کشکولی، ۱۳۸۸) [MM]؛

ز) تیلکی متللری آتالار سؤزو (نوروزی چگینی، ۱۳۹۰) [TM].

ما با مطالعه و بررسي اين پيكره سعی کرده‌ایم تغییرات صورت‌گرفته در ساخت جملات مرکب را به‌همراه بسامد وقوع و رواج آنها در پیکره، شناسایی و تعیین کنیم. ملاکِ شناسایی ساخت‌های بومی و تغییریافته، مقایسهٔ ساخت نحوی زبان‌های خویشاوند (همچون زبان‌های ترکی) با زبانی غیرخویشاوند مثل زبان فارسی و همچنین، دستاوردهای پژوهشگران پیشین در زمینهٔ تماس زبان‌های ترکی بوده است.

---

[1]. تغییرات نحوی مختلف دیگری نیز در این زبان اتفاق افتاده که به آنها در مقاله‌ای دیگر با عنوان تغییرات نحوی صورت‌گرفته در ترکی قشقایی در اثر تماس زبانی با فارسی (همتی و دبیرمقدم، ۱۴۰۲) پرداخته‌ایم.

این پژوهش در تلاش برای پاسخگویی به دو سؤال زیر است:

الف) تغییرات نحوی حاصل از تماس زبانی با فارسی در ساخت جملات مرکب در ترکی قشقایی شامل چه مواردي مي‌شوند؟

ب) پیشرفت این تغییرات چه میزان است؟ یعنی کدامیک از تغییرات در مرحلهٔ تنوع قرار دارند و کدامیک کامل شده‌اند؟

در این تحقیق کوشیده‌ایم تا علاوه‌بر یافتن پاسخ‌هایی برای سؤالات پژوهش، نتایج تحقیقات پیشین در این زمینه را نیز مجدداً ارزیابی کنیم.

۵. یافته‌ها

در این بخش به معرفی راهکارهای ترکیب‌کردن بندها در جملات مرکب در ترکی قشقایی و تغییراتی که در این زمینه در نتیجهٔ تماس زبانی با فارسی ایجاد شده است، می‌پردازیم. راهکارهای ترکیب‌کردن بندها در دو بخش همپایه‌سازی و ناهمپایه‌سازی معرفی می‌شوند.

۵ـ۱. همپایه‌سازی

در زبان‌های ترکی یکی از روش‌های ترکیب‌کردن دو بند همپایه، استفاده از راهکاری است که در آن، فعل در بند نخست به شکل قید فعلی و با پسوند */-Ip/* ظاهر می‌شود و فعل در بند دوم، صورتی زمان‌دار دارد. گوکسل و کرسلیک[1] (2005: 509) نیز استفاده از پسوندهای */-Ip/* و */-ArAk/* در ترکی استانبولی را، از روش‌های همپایه‌سازی غیرزمان‌دار در این زبان می‌دانند. سوپر (1987: 396) که از این راهکار با عنوان پیاپی‌سازی افعال نام می‌برد، در داده‌های تحقیق خود، نمونه‌ای از این نوع همپایه‌سازی مشاهده نکرده و چنین نتیجه گرفته که این ساخت در ترکی قشقایی از بین رفته است و همپایه‌سازی در این زبان تنها با کنار هم قرار گرفتن صورت‌های زمان‌دار انجام می‌شود. بررسی ما از پیکرهٔ ترکی قشقایی نشان داد که راهکار اصلی همپایه‌سازی در این زبان همین همپایه‌سازی زمان‌دار است. در این راهکار، همپایه‌سازی با کنار هم قرارگیری بندهای زمان‌دار بدون استفاده از حرف ربط (مثال ۱) یا با استفاده از حروف ربطی مثل «و»، «یا»، «اما» و... در بین بندها انجام می‌شود (مثال ۲):

1) anɑ-m ɢɯrɑʁ-ɯ-nɑ otur-du-m
mother-POSS[2].1SG[3] next-POSS.3SG-DAT[4] sit-PST[5]-1SG

bir issi ʧʃøræɟ sɑdʒ-dɑn ɟøtyr-dy-m.
one warm bread saj-ABL[6] take-PST-1SG

(AU 50)[7]

در کنار مادرم نشستم، یک نان گرم از (روی) ساج برداشتم.

---

[1]. Göksel, A., & Kerslake, C.
[2]. possessive
[3]. first-person singular
[4]. dative case
[5]. past
[6]. ablative case
[7]. برای ارجاع‌دهی به مثال‌های پیکره، نام اختصاری اثر به همراه شمارهٔ صفحه در زیر هر مثال در درون پرانتز ذکر شده است. برای نمونه در اینجا جمله‌ای از صفحه ۵۰ کتاب آللینجاق اولدوزو انتخاب و آورده شده است.

2)	ɢarʁa	tilci-ji	al-dɯ	dal-ɯ-na	**væ**
	crow	fox-ACC[1]	take-PST.3SG[2]	back-POSS.3SG-DAT	and
ɟøj-æ	uʧ-du.				
sky-DAT	fly-PST.3SG				

(TM 28)

کلاغ روباه را به پشت گرفت و به آسمان پرواز کرد.

با این حال در بررسی پیکره مشخص شد که در ترکی قشقایی هنوز هم از صورت غیرزمان‌دار */-Ib/* برای همپایه‌سازی بندها استفاده می‌شود (مثال‌های ۳ و ٤). صورت قدیمی */-Iban/* نیز که بیشتر در شعر کاربرد دارد، با بسامد کاربرد بسیار کمتری در پیکره مشاهده شد (مثال‌های ۵ و ٦).

3)	ælvan-ɯ	jer-dæn	ɢouzad-**ɯb**	apar-dɯ-lar	
	Alvan-ACC	ground-ABL	lift-CONV[3]	take-PST-3PL[4]	
ʧadɯr	iʧ-i-næ.				
tent	into-POSS.3SG-DAT				

(AQ 37)

الوان را از زمین بلند کردند و به داخل چادر بردند.

4)	kaʁaz-ɯ	baʃ-ɯ	alt-ɯ-nda	
	paper-ACC	head-POSS.3SG	under-POSS.3SG-LOC[5]	
ɟør-**yb**	ɟøtyr-yr			
see-CONV	pick up-AOR[6].3SG			

(DS 40)

کاغذ را زیر سرش می‌بیند و برمی‌دارد.

---

[1]. accusative case
[2]. third-person singular
[3]. converb
[4]. third-person plural
[5]. locative case
[6]. aorist

5) ɟedʒæ ɟyndyz elæ bu tæsvir-æ bɑχ-**ɯbɑn**
night day EMPH[1] this picture-DAT look-CONV
ɑʁlɑ-jɯr-mɯʃ.
cry-PROG[2]-EV[3].PST.3SG

(MM 14)

شب و روز به همین تصویر نگاه و گریه می‌کرده است.

6) ɢæræ ciʃi-niɲ ɢærʃi-si-næ bɑʁdɑʃ
black man-GEN[4] front-POSS.3SG-DAT cross-legged
vur-**ubɑn** otur-du.
hit-CONV sit-PST.3SG

(YO 47)

روبروی مرد سیاه‌پوست چهارزانو زد و نشست.

با بررسی پیکرهٔ موجود، راهکار جدیدی از همپایه‌سازی نیز شناسایی شد که با افزودن پسوند */-(y)AndA/* به فعل ساخته می‌شود (مثال ۷). در این روش، گاهی پیش از صورت غیرزمان‌دار، صورت زمان‌دار فعل نیز آورده می‌شود (مثال ۸). شایان ذکر است که اساساً در ترکی قشقایی، از این راهکار برای ساخت بند پیرو قیدی و برای اشاره به زمان وقوع فعل استفاده می‌شود.

7) ɢurd tilci ɢujruʁ-u-nu ʧæc-**æn-dæ** ɢɑz-dɯ.
wolf fox tail-POSS.3SG-ACC pull-PART[5]-LOC rip off-PST.3SG

(TM 45)

گرگ دم روباه را کشید و (از جا) کند.

8) dib-iɲ oʁul-lɑr-ɯ ɟæl-**di** ɟæl-**æn-dæ**
demon-GEN boy-PL[6]-POSS.3SG come-PST.3SG come-PART-LOC
nænæ-si-næ de-di: ...
mother-POSS.3SG-DAT tell-PST.3SG

(QM 11)

پسران دیو آمدند و به مادرشان گفتند: ...

---

[1]. emphatic
[2]. progressive
[3]. evidential
[4]. genitive case
[5]. participle
[6]. plural

با بررسی پیکره و شمارش موارد همپایه‌سازی با راهکارهای بومی (غیرزمان‌دار) ۲۲۶ مورد از این نوع همپایه‌سازی شناسایی شد که معادل ۲۵ درصد از کل موارد همپایه‌سازی (۸۹۶ مورد) است. در این میان، فراوانی همپایه‌سازی غیرزمان‌دار با پسوند /*Ib*-/ با شناسایی ۱۳۲ مورد از آن، ۱۵ درصد تعیین شد؛ ازاین‌رو می‌توان نتیجه گرفت که این روش هنوز هرچند با کاربرد پایین، در همپایه‌سازی به‌کار می‌رود و نتیجه‌گیری سوپر (396 :1987) مبنی بر از بین رفتن این راهکار، محدود به گونهٔ موردبررسی او بوده است و قابل‌تعمیم به کل گونه‌های ترکی قشقایی نیست. شایان ذکر است که سوپر (397 :1987) نیز به این نکته اشاره کرده و کاربرد راهکار بومی در گونه‌های دیگر قشقایی را محتمل دانسته است.

۵ـ۲. ناهمپایه‌سازی

ترتیب اساسی واژه‌ها در زبان‌های ترکی، فاعل ـ مفعول ـ فعل (SOV) است. این ترتیب که مطابق با ویژگی بارز هسته‌پایانی در نحو زبان‌های ترکی است، علاوه‌بر جملات ساده، در جملات مرکب نیز غالباً حفظ می‌شود. ناهمپایه‌سازی در زبان‌های ترکی غالباً به‌صورت چپ‌انشعابی (هسته‌پایانی) و با افعال غیرزمان‌دار انجام می‌شود؛ یعنی بند پیرو درونه‌ای غیرزمان‌دار، پیش از بند اصلی زمان‌دار ظاهر می‌شود. در این بخش با بررسی پیکرهٔ ترکی قشقایی به انواع راهکارهای ترکیب بندهای پایه و پیرو (موصولی، متممی و قیدی) در جملات مرکب می‌پردازیم.

۵ـ۲ـ۱. بند موصولی

در بررسی پیکرهٔ ترکی قشقایی، راهکارهای مختلفی برای موصولی‌سازی مشاهده شد. در اینجا ابتدا ساخت‌های بومی و سپس ساخت‌های کپی‌شده از فارسی معرفی می‌شوند.

- **ساخت غیرزمان‌دار «An- + فعل»**

این ساخت بومی که در آن، بند موصولی غیرزمان‌دار با استفاده از صفت فعلی متشکل از فعل و پسوند /An-/ ساخته می‌شود، اساساً برای موصولی‌سازی فاعلی کاربرد دارد و به‌صورت چپ‌انشعابی یعنی پیش از هستهٔ اسمی ظاهر می‌شود (مثال ۹). کاربرد این ساخت محدود به زمان خاصی نیست و برای اشاره به همهٔ زمان‌ها در بند موصولی استفاده می‌شود. در پیکرهٔ موردبررسی، از این ساخت برای موصولی‌سازی غیرفاعلی (مفعول صریح و غیرصریح) نیز استفاده شده است (مثال ۱۰). حذف هسته در صورتی که ابهامی معنایی در جمله ایجاد نکند و امکان بازیابی آن در بافت وجود داشته باشد، امکان‌پذیر است (مثال ۱۱).

9) ɢol-u-nɑ dæj-**æn** tir ɢol-u-nu
arm-POSS.3SG-DAT hit-PART bullet arm-POSS.3SG-ACC
sɯn-dɯr-mɯʃ-ɯ-mɯʃ.
break-CAUS[1]-PRF[2]-COP[3]-EV.PST.3SG

(DS 55)

تیری که به دستش خورده بوده، دستش را شکسته بوده است.

---

[1]. causative
[2]. perfective
[3]. copula

10) øz-ym je-**jæn** ʧʃøræɟ-dæn on-ɑ dɑ
EMPH-1SG eat-PART bread-ABL s/he-DAT also
ver-ir-di-m.
give-PROG-PST-1SG

(AU 51)

از نانی که خودم می‌خوردم، به او هم می‌دادم.

11) ɢonɑʁlɯʁ-ɑ ɟed-**æn** ci pɑjlɑ pɑtɯl ɑpɑr-mɑz.
party-DAT go-PART EMPH bowl pot take-NEG.AOR[1].3SG

(AQ 23)

کسی که به مهمانی می‌رود که کاسه و قابلمه (با خود) نمی‌برد.

با بررسی پیکره در مجموع، ۵۵ مورد از این نوع راهکار موصولی‌سازی شناسایی شد که ۱۵ درصد از تعداد کل بندهای موصولی است.

- **ساخت غیرزمان‌دار «پسوند ملکی فاعل + dIg- + فعل»**

در این ساخت بومی، بند موصولی غیرزمان‌دار با استفاده از صفت فعلی متشکل از «dIg- + فعل» ساخته می‌شود. این ساخت نحوی که از آن برای موصولی‌سازی غیرفاعلی (مفعول صریح و غیرصریح) استفاده می‌شود، همانند ساخت بومی پیشین، قبل از هستهٔ اسمی ظاهر می‌شود. در صورتی که فاعل بند موصولی در بند حضور داشته باشد، پسوند حالت اضافی[2] می‌گیرد (مثال ۱۲). بااین‌حال در پیکرهٔ موجود، مواردی از این بند موصولی یافت شد که در آن فاعل بدون پسوند حالت اضافی ظاهر شده باشد (مثال ۱۳). در این راهکار موصولی‌سازی نیز، حذف هسته در صورتی که ابهامی معنایی ایجاد نکند و قابل‌بازیابی از بافت باشد، امکان‌پذیر است (مثال ۱۴).

12) uʃɑʁ-lɑr dɑ on-uŋ bɑχ-**dɯ**-ɪ jer-æ
child-PL also s/he-GEN look-PART-POSS.3SG where-DAT
bɑχ-ɪjr-lɑr-dɯ.
look-PROG-3PL-PST

(YO 117)

بچه‌ها هم به جایی که او نگاه می‌کرد، نگاه می‌کردند.

---

[1]. negative aorist
[2]. genitive

13) bowɑ-sɯ ʧɑl-**dɨɟ**-ɪ ɟæp-lær
father-POSS.3SG say-PART-POSS.3SG word-PL
jɑd-ɯ-nɑ dyʃ-ær.
memory-POSS.3SG-DAT fall-AOR.3SG

(DS 59)

حرف‌هایی که پدرش زده بود، به یادش می‌افتد.

14) de-**dɨɟ**-im jɑd-ɪɲɪz-dɑn
say-PART-POSS.1SG memory-POSS.2PL[1]-ABL
ʧɯχ-mæ-sɪn.
go out-NEG[2]-IMP[3].3SG

(AU 63)

(آنچه) گفته‌ام از یادتان نرود.

با بررسی پیکرهٔ موجود، ۱۶ مورد از این نوع راهکار موصولی‌سازی شناسایی شد که معادل چهار درصد از تعداد کل بندهای موصولی است.

- **بند موصولی توصیفی (محدودکننده)**

بند موصولی توصیفی[4] نوعی بند موصولی است که با الگوگیری از همین نوع بند در زبان فارسی و از چپ به راست با ساختاری به شکل «ادامهٔ بند با فعل زمان‌دار + ki + (-i) + هسته + (O)» ساخته می‌شود. O در اینجا ضمیر اشاره (آن) و پسوند /-i/ همان مشخصگر[5] فارسی است و *ki* همان حرف ربط فارسی /ke/ «که» است. در واقع این نوع بند با کپی مشخصه‌های ترکیبی بند موصولی فارسی در عناصر بومی ترکی به‌همراه کپی‌های یکپارچه‌ای از حرف ربط «که» و مشخصگر /-i/ ساخته می‌شود (مثال‌های ۱۵ و ۱۶). با بررسی پیکره و شمارش این نوع بند، ۴۰ مورد از این نوع بند موصولی شناسایی شد که ۱۱ درصد از تعداد کل بندهای موصولی محسوب می‌شود.

15) ɑrχɑlɯʁ ʤib-i-ndæn ɑjnɑ-jnɑn dɑrɑʁ-**i**
Arkhalegh pocket-POSS.3SG-ABL mirror-CONJ[6] comb-SPEC[7]
ci tɑnɯr ver-miʃ-di ʧɯχ-ɑrd-dɯ.
CONJ Tanir give-PRF-PST.3SG go out-CAUS-PST.3SG

(AQ 28)

از جیب آرخالق آینه و شانه‌ای را که تانیر (به او) داده بود درآورد.

---

[1]. second-person plural
[2]. negation
[3]. imperative
[4]. defining/restrictive relative clause
[5]. specificity marker
[6]. conjunction
[7]. specificity

16)	**o**	ʤyʤæ	**ci**	sæn	ɢap-dɪ-ɲ	mæn-im
	that	chicken	CONJ	you (SG)	catch-PST-2SG[1]	I-GEN

ʃikɑl-ɯm-ɯ-dɯ.

prey-POSS.1SG-COP-PST.3SG

(TM 17)

آن جوجه‌ای که تو قاپیدی، شکار من بود.

- **بند موصولی توضیحی (غیرمحدودکننده)**

بند موصولی توضیحی[2] که زمان‌دار است نیز با کپی ویژگی‌های ترکیبی بند موصولی توضیحی در زبان فارسی ساخته می‌شود. همانند فارسی، نشانگر این نوع بند موصولی، حرف ربط «که» است که در ابتدای بند ظاهر می‌شود (مثال‌های ۱۷ و ۱۸). این نوع بند موصولی نیز که در آن کپی یکپارچه‌ای از حرف ربط «که» به‌همراه کپی ویژگی‌های ترکیبی بند توضیحی فارسی در عناصر ترکی صورت می‌گیرد، نوعی کپی آمیخته محسوب می‌شود.

17)	bɑʤɯ-sɯ	**ci**	on-u	ɟøzle-jr-di
	sister-POSS.3SG	CONJ	s/he-ACC	watch-PROG-PST.3SG

ʧʃɯʁɯr-dɯ.

scream-PST.3SG

(AQ 36)

خواهرش که او را می‌پایید، جیغ زد.

18)	bir	ɟyn	bu	mækkɑr	tilci	gøz-y	dyʃ-dy
	one	day	this	cunning	fox	eye-POSS.3SG	fall-PST.3SG

bir	ʤyʤæ-jæ	**ci**	ɑnɑ-sɯ-ndɑn	irɑʁ
one	chicken-DAT	CONJ	mother-POSS.3SG-ABL	far away

dyʃ-myʃ-dy.

fall-PRF-PST.3SG

(TM 17)

روزی چشم این روباه مکار به جوجه‌ای افتاد که از مادرش دور افتاده بود.

بررسی و شمارش داده‌های پیکره نشان داد که این ساخت با فراوانی ۱۶۹ مورد (۴۶ درصد کل بندهای موصولی)، پربسامدترین نوع بند موصولی است.

---

[1]. second-person singular

[2]. non-defining/non-restrictive/appositive relative clause

- **بند موصولی نامعین (تعمیمی)**

به اعتقاد بولوت (2006) بند موصولی نامعین[1] که نوعی بند موصولی محدودکننده محسوب می‌شود، با */(her) kim/ne/* (یعنی همه‌کس/همه‌چیز یا هرکس/هرچیز) شروع می‌شود؛ حرف ربط «که» معمولاً در آن ظاهر نمی‌شود و فعل در این نوع بند، وجه شرطی دارد. بولوت همچنین مدعی است که در گونه‌های ترکی ایران همانند ترکی ترکمنی در عراق، فعل در این نوع بند الزاماً شرطی نیست.

سوپر (1987: 368) از این نوع ساخت با عنوان بند wh-ever یاد می‌کند و معتقد است که مطابق الگوی ساخت بند wh-ever در زبان‌های ترکی، فعل در این نوع بند باید شرطی باشد و قبل از آن، یک ضمیر پرسشی بیاید.

با بررسی پیکرهٔ ترکی قشقایی، ۸۸ مورد از این نوع بند موصولی شناسایی شد که معادل ۲۴ درصد از تعداد کل بندهای موصولی است. ۸۰ مورد از این نوع بند موصولی دارای فعل غیرشرطی (مثال ۱۹) بود و تنها در ۸ مورد، فعل در وجه شرطی (مثال ۲۰) به‌کار رفته بود.

19)	**hær**	næ	sæn	de-**jæ**-ɲ	biz	ɢabɯl	ed-ær-æk.
	every	what	you (SG)	say-OPT[2]-2SG	we	acceptance	do-FUT[3]-1PL

(TM 45)

هرچه تو بگویی ما قبول می‌کنیم.

20)	**hær**	jan-ɑ	æjaɢ	ɢoj-**sɑ**-j-dɯ-m	
	every	side-DAT	foot	set-COND[4]-COP-PST-1SG	
bor	ɑlɑ		da	mæn-im-inæn	ɟæl-ir-di.
grey	spotted (lamb)		also	I-GEN-COM[5]	come-PROG-PST.3SG

(AU 51)

به هر طرف (و هرجا) که قدم می‌گذاشتم، (برهٔ) خال‌خالی خاکستری‌رنگ هم با من می‌آمد.

۵ـ۲ـ۲. بند متممی

برخی اوقات افعالی مانند خواستن، گفتن، دیدن، فهمیدن، فراموش کردن و غیره در بند اصلی جملهٔ مرکب نیازمند بند متممی هستند تا معنای جملهٔ مرکب را کامل کنند. در زبان فارسی پیش از بند متممی معمولاً حرف ربط «که» ظاهر می‌شود و در فارسی گفتاری بیشتر اوقات این حرف ربط حذف می‌شود. در زبان‌های ترکی، بند متممی معمولاً بندی غیرزمان‌دار (اسم فعلی) است که قبل از بند اصلی ظاهر می‌شود (مثال‌های ۲۱ و ۲۲). بااین‌حال همان‌طور که در پیشینهٔ پژوهش نیز اشاره شد، این نوع بند پیرو در گونه‌های ترکی

---

[1]. Indefinite/generalizing relative clause
[2]. optative
[3]. future
[4]. conditional
[5]. comitative

ایران با کپی‌کردن ویژگی‌های ترکیبی نوع فارسی خود، پس از بند اصلی و به‌صورت زمان‌دار ساخته می‌شود. پیش از بند پیرو نیز معمولاً حرف ربط *ki* (که) می‌آید که البته قابل حذف است (مثال‌های ۲۳ و ۲۴).

21) elæ dæli-niɲ dujʁu-su-nɑ ɟed-miʃ-di
EMPH crazy-GEN thought-POSS.3SG-DAT go-PRF-PST.3SG
ci patɯl-ɯ bulɑ-**dɨɟ**-ɪ unud-muʃ-du.
CONJ pot-ACC stir-VN[1]-ACC forget-PRF-PST.3SG

(YO 47)

چنان در فکر دیوانه (فرو) رفته بود که فراموش کرده بود قابلمه را به هم بزند.

22) tilci øz-y-ny vur-du o jol-ɑ væ
fox self-POSS.3SG-ACC hit-PST.3SG that road-DAT and
kaʧʧʃɪ-jɪ tez jɑlɑ-**mɑʁ**-ɑ bɑʃlɑ-dɯ.
Kachi-ACC soon lick-VN-DAT start-PST.3SG

(TM 61)

روباه خودش را به آن راه زد و زود شروع به لیسیدن کاچی کرد.

23) pælvær bil-miʃ-di **ci** ɑjɪgulu
Palvar know-PRF-PST.3SG CONJ Ayiqulu
istæ-me-**jr** on-u je-**jæ**.
want-NEG-PRS[2].3SG s/he-ACC eat-OPT.3SG

(AQ 19)

پلور فهمیده بود که آیی‌قولو نمی‌خواهد او را بخورد.

24) mæn bil-m-ir-æm næmæ-næ-dæn dɑnɯʃ-**ɪr**-ɑɲ.
I know-NEG-PRS-1SG what-thing-ABL talk-PRS-2SG

(TM 46)

من نمی‌دانم (که) از چه حرف می‌زنی.

با بررسی پیکره و شمارش راهکار بومی، یعنی بندهای متممی غیرزمان‌داری که پیش از بند اصلی می‌آیند، ٤٥ مورد از این نوع بند شناسایی شد که تنها معادل شش درصد از تعداد کل بندهای متممی (۷۱۵ بند) است. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که راهکار بومی ساخت بند متممی غیرزمان‌دار در ترکی قشقایی در حال فراموشی و جایگزینی با راهکار کپی‌شده از فارسی است.

---

[1]. verbal noun
[2]. present

۳.۲.۵. بند قیدی

در این بخش به بررسی ساخت چند نوع بند قیدی از جملهٔ بند قیدی حالت، بند بیان مقصود، بند مربوط به زمان و بند شرطی می‌پردازیم.

- **بند قیدی حالت**

یکی از راهکارهای بومی در ساخت بند قیدی حالت در ترکی قشقایی، استفاده از تکرار عنصر «فعل + (y)A» است (مثال‌های ۲۵ و ۲۶). مشابه این ساخت در زبان فارسی با تکرار صفت فاعلی حال یعنی بن مضارع همراه با پسوند /-ɑn/ ساخته می‌شود (مانند دوان‌دوان و خندان‌خندان).

25) mæn dæ aʁlɑ-**jɑ** aʁlɑ-**jɑ** ʧaj-ɑ sarɯ
I also cry-CONV cry-CONV river-DAT towards
jol-ɑ dyʃ-dy-m.
road-DAT fall-PST-1SG

(AU 20)

من هم گریه‌کنان به طرف رودخانه به راه افتادم.

26) tilci jɑmɑn ɟyn-ynæn ɑχsɑ-**jɑ** ɑχsɑ-**jɑ**
fox disagreeable day-ADV[1] limp-CONV limp-CONV
ʤan-ɯ-nɯ ɟøtyr-dy væ ɢaʧ-dɯ.
life-POSS.3SG-ACC take-PST.3SG and run away-PST.3SG

(TM 50)

روباه به‌سختی و لنگان‌لنگان جانش را برداشت و فرار کرد.

با بررسی پیکرهٔ موجود، راهکاری کپی‌شده از فارسی نیز برای ساخت بند قیدی مشاهده شد که در آن، بند قیدی و بند اصلی به شکلی ظاهری با حرف ربط «و» همپایه می‌شوند (مثال‌های ۲۷ و ۲۸).

27) tilci ... ɢaʧ-ɪjr-di jo de-jr-di...
fox run-PROG-PST.3SG and say-PROG-PST.3SG

(TM 30)

روباه می‌دوید و می‌گفت ... (در حالی که می‌دوید می‌گفت ...)

28) χoʃhallɨɟ-dɑn elæ jɑʃ tøc-yjor-muʃ **o**
happiness-ABL EMPH tear pour-PROG-EV.PST.3SG and
de-jor-muʃ ...
say-PROG-EV.PST.3SG

(DS 68)

از خوشحالی، مدام اشک می‌ریخته و می‌گفته ... (در حالی که مدام اشک می‌ریخته، می‌گفته ...)

---

[1]. adverbial/adverbializer

در روشی دیگر، با کپی ویژگی‌های ترکیبی حروف ربط مرکبی مانند «در حالی که» و «همان‌طور که» در عناصر ترکی، حروف ربط معادلی مثل «elæ belæ ci» و «elæ o ʤuri ci» ساخته شده و پیش از بند پیرو قیدی ظاهر می‌شوند (مثال‌های ۲۹ و ۳۰).

29)	**elæ**	**belæ**	**ci**	findʒan-lar-a	ʧahɯ
	EMPH	this way	CONJ	cup-PL-DAT	tea
tøc-yjr-dı		de-di: …			
pour-PROG-PST.3SG		say-PST.3SG			

(AU 36)

در حالی که در فنجان‌ها چای می‌ریخت، گفت: …

30)	mehr	mesr-æ	padıʃah	ol-du,	**elæ**	**o**
	Mehr	Egypt-DAT	king	become-PST.3SG	EMPH	that
ʤur-i	**ci**	jusuf-ɯ-næbi	padıʃah	ol-muʃ-du.		
way-SPEC	CONJ	Joseph-EZ[1]-prophet	king	become-PRF-PST.3SG		

(MM 41)

مهر پادشاه مصر شد، درست همان‌طور که یوسف نبی پادشاه (مصر) شده بود.

با شمارش راهکار بومی در پیکره، تعداد ۳۳ بند از این نوع شناسایی شد که معادل ۷۲ درصد از تعداد کل بندهای قیدی (٤٦ مورد) حالت است.

• بند بیان مقصود

بند بیان مقصود، از دیگر بندهای پیرو قیدی است که برای بیان هدف و مقصود به‌کار می‌رود. یکی از نشانگرهای بومی این نوع بند قیدی، پی‌بست /-*itʃin*/ (به معنای به‌خاطرِ / برایِ) است که به فعل بند پیرو که در حالت مصدری قرار دارد، افزوده می‌شود (مثال ۳۱). پسوند حالت به‌ای /برایی نیز می‌تواند به‌جای این پی‌بست برای ساخت بند بیان مقصود به‌کار رود (مثال ۳۲). در هر دو حالت، بند پیرو قیدی به‌صورت غیرزمان‌دار (مصدری) و پیش از بند اصلی ظاهر می‌شود.

31)	durna	tuluɢ-u-nu	dol-dur-**maɣ**	**itʃyn**
	Durna	waterskin-POSS.3SG-ACC	fill up-CAUS-VN	for
bulaʁ	ɟøz-y-næ	ʧɯχ-mɯʃ-ɯ-dɯ.		
spring	eye-POSS.3SG-DAT	go out-PRF-COP-PST.3SG		

(AU 67)

درنا برای پرکردن مشکش به سرچشمه رفته بود.

---

[1]. ezafe relator

32) timus ʃah øz-y dur-du
Timus king EMPH-POSS.3SG stand up-PST.3SG
ønlæ-**mæɟ-æ** ɟet-dı.
welcome-VN-DAT go-PST.3SG

(MM 58)

طیموس‌شاه خودش بلند شد (و) برای استقبال رفت.

همان‌طور که در پیشینهٔ تحقیق نیز اشاره شد، بندهای قیدی بیان مقصود، در برخی گونه‌های ترکی در ایران با کپی ویژگی‌های ترکیبی این نوع بند از فارسی به‌صورت زمان‌دار و پس از بند اصلی ظاهر می‌شوند. در بررسی ما از پیکرهٔ ترکی قشقایی نیز بخش عمدهٔ بندهای قیدی بیان مقصود (نزدیک به ۸۶ درصد) از الگوی این نوع بند در زبان فارسی پیروی می‌کردند (مثال‌های ۳۳ و ۳۴) که گاه همراه با کپی‌هایی یکپارچه از حروف ربط فارسی «که» و «تا» بود. با شمارش راهکار بومی در پیکره، تنها ۳۶ مورد از این نوع بند شناسایی شد که معادل ۱۴ درصد از تعداد کل بندهای بیان مقصود (۲۵۳ مورد) در پیکره می‌شود.

33) sorɑ jol-ɑ dyʃ-dy **ci** ɑjrɯ ɢonʃu-lar-ɑ
then road-DAT fall-PST.3SG CONJ other neighbor-PL-DAT
dɑ bɑʃvur-**ɑ**.
also visit-OPT.3SG

(AU 38)

سپس به راه افتاد تا به دیگر همسایه‌ها هم سر بزند.

34) ɟyndæ sæhær-lær dovɑr-lar-ɯ
everyday morning-PL sheep/goat-PL-ACC
ɑpɑr-ıjr-dı otɑr-**ɑ**.
take-PROG-PST.3SG graze-OPT.3SG

(YO 103)

هر روز صبح بزها و گوسفندان را می‌بُرد (تا) بچراند.

- **بند قیدی زمان**

در ترکی قشقایی برای اشاره به زمان وقوع فعل در بند قیدی مربوط به زمان، راهکاری بومی وجود دارد که در تحقیقات گذشتگان نیز به آن اشاره شده است. در این راهکار بومی، ساخت صفت فعلی متشکل از «/An-/ + فعل» به همراه پسوند حالت دری، بند پیرو غیرزمان‌داری می‌سازد که پیش از بند اصلی ظاهر می‌شود (مثال ۳۵). برای اشاره به زمان پس از وقوع فعل نیز پسوند */-dAn sora/* به همین صفت فعلی اضافه می‌شود (مثال ۳۶). در ترکی قشقایی، راهکار مشابه دیگری نیز برای اشاره به زمان بعد و قبل از

وقوع فعل وجود دارد که با افزوده شدن /*-dAn sora*/ و /*-dAn ilæri*/ به اسم‌های مصدری فعل ساخته می‌شود (مثال‌های ۳۷ و ۳۸).

35) ɢurd tilci-ji **ɟør-æn-dæ** ʧoχ ɟyl-dy.
wolf fox-ACC see-PART-LOC a lot laugh-PST.3SG
(TM 31)
گرگ وقتی روباه را دید، خیلی خندید.

36) sanɑz ɟøz-y jɑʃ-ɯ-nɯ ɑrrɯd-**ɑn-dan**
Sanaz eye-POSS.3SG tear-POSS.3SG-ACC wipe-PART-ABL
sorɑ soruʃ-du: ...
after ask-PST.3SG
(YO 99)
ساناز بعد از اینکه اشک‌هایش را پاک کرد، پرسید: ...

37) neʧʧæ ɟyn jol **ɟet-diɟ-dæn** **sora** etiʃ-ir-lær
a few day road go-VN-ABL after reach-AOR-3PL
bir ʧɑj-ɑ.
one river-DAT
(DS 66)
پس از اینکه چند روز راه رفتند (بعد از چند روز راه رفتن)، به یک رودخانه می‌رسند.

38) mæn-æ ruχsæt ver **ɟet-mæɟ-dæn** **ilæri**
I-DAT permission give.IMP.2SG go-VN-ABL before
mɑh-iɲ ʤæmɑl-ɯ-nɯ bir ɟør-æ-m.
Mah-GEN beauty-POSS.3SG-ACC one see-OPT-1SG
(MM 58)
به من اجازه بده تا قبل از اینکه بروم، جمال ماه را یکبار ببینم.

یکی دیگر از راهکارهای بومی برای ساخت بند قیدی زمان در ترکی قشقایی که در تحقیقات گذشتگان به آن اشاره نشده است، راهکار غیرزمان‌داری است که با افزوده‌شدن پسوند /*-AnʧA(z)*/[1] به صفت فعلی متشکل از «/-An/ + فعل» ساخته می‌شود و در معنای «تا وقتی که» و برای اشاره به مقصد زمانی وقوع فعل کاربرد دارد (مثال ۳۹).

[1]. پسوند *-AnʧA(z)* متشکل از پسوند حالت به‌ای / برایی و پی‌بست *-ʧA(z)* به‌معنای «به اندازهٔ / مقدارِ» است.

39) siz dæ mæn **ɟæl-æn-æntʃæz** dourobær-i
you (PL) also I come-PART-until around-ACC
ɟøzlæ-jiɲ.
watch-IMP.2PL

(TM 58)

شما هم تا وقتی که من برمی‌گردم، مواظب دور و بر باشید.

حال به بند قیدی مربوط به زمان که با الگویی کپی‌شده از فارسی ساخته می‌شود می‌پردازیم. این نوع راهکار ساخت بند قیدی که با یک حرف ربط قیدی شروع و به فعلی زمان‌دار ختم می‌شود، کاربرد بسیار گسترده‌ای در ترکی قشقایی پیدا کرده است. حروف ربط استفاده‌شده همان حروف ربط فارسی مانند «وقتی»، «وقتی که»، «زمانی که»، «موقعی که» و... هستند و یا معادل‌هایی ترکی آنها مانند *o zaman ki* و *onda ki*. حرف ربط *onda ki* (آن وقت که) از حروف ربط قیدی پرکاربرد در ترکی قشقایی است.

در اینجا لازم است توضیح بیشتری راجع به این حرف ربط ارائه شود. پسوند حالت دری (*-da*) که پیشتر به نقش آن در ساخت بند قیدی مربوط به زمان اشاره شد، در ساخت حرف ربط قیدی *onda ki* نیز شرکت دارد. برای ساخت این حرف ربط قیدی، پسوند حالت دری که معنای موقعیت زمانی را نیز با خود حمل می‌کند، نیاز به میزبانی دارد تا با افزوده‌شدن به آن، این نقش معنایی را ایفا کند. صفت اشارهٔ *on* (آن) که در فارسی در ساخت حروف ربط قیدی مرکبی مانند «آن زمانی که» شرکت دارد، میزبانی پسوند حالت دری را می‌پذیرد تا پس از ساخته‌شدن *onda*، حرف ربط فارسی «که» هم به آن افزوده شده و *onda ki* ساخته شود.

الگوی ترکیبی بندی که با یک حرف ربط قیدی آغاز شود و به فعلی زمان‌دار خاتمه یابد، الگویی کپی‌شده از فارسی است که جایگزین الگوی بومی غیرزمان‌دار و بدون حرف ربط می‌شود (مثال‌های ۴۰ و ۴۱). گاهی در برخی از بندها حرف ربط قیدی آغازین حذف می‌شود و حرف ربط «که» با معنایی زمانی، در جایگاهی غیرآغازین به کار می‌رود (مثال ۴۲). این نوع حرف ربط «که» در فارسی گفتاری، کاربرد فراوانی دارد.

40) **o** **zamɑn** **ci** sultɑn mehr ɟæl-di mæʁreb-æ
that time CONJ Sultan Mehr come-PST.3SG Morocco-DAT
zohræ nɑmæ-sɪ dæ tɑzzɑ jetɪr-miʃ-dɪ.
Zohra letter-POSS.3SG also just arrive-PRF-PST.3SG

(MM 58)

وقتی سلطان مهر به مغرب آمد، نامه زهره هم تازه رسیده بود.

41) **on-dɑ** **ci** mæn joχ-u-du-m
that-LOC CONJ I nonexistent-COP-PST-1SG
cim ɟæl-dɪ?
who come-PST.3SG

(TM 60)

وقتی که من نبودم، چه کسی آمد؟

42) ɟøz-y **ci** jɑrɑ-jɑ dyʃ-dy
eye-POSS.3SG when wound-DAT fall-PST.3SG
uđʒɑ sæs-ɪnæn de-di ...
loud voice-ADV say-PST.3SG

(YO 21)

وقتی چشمش به زخم افتاد (چشمش که به زخم افتاد)، با صدای بلند گفت: ...

با بررسی پیکره و شمارش بندهای قیدی مربوط به زمان، ٤٤١ بند شناسایی شد که ۳۵ درصد از آنها غیرزمان‌دار و ٦٥ درصد دیگر زمان‌دار هستند.

- **بند شرطی**

بند پیرو شرطی نیز که نوعی بند قیدی محسوب می‌شود، در زبان‌های ترکی معمولاً پیش از بند اصلی ظاهر می‌شود. فعل در این نوع بند با گرفتن پسوند شرطی‌ساز */-sA/* شرطی می‌شود (مثال ۴۳). در بررسی ما از پیکرهٔ ترکی قشقایی، فراوانی ساخت شرطی بومی ۲۵ مورد و معادل ۲۹ درصد از کل بندهای شرطی بود. در مواردی، ساخت شرطی بومی به‌همراه حرف ربط فارسی «اگر» نیز مشاهده شد که نوعی کدگذاری دوگانه محسوب می‌شود (مثال ۴۴). فراوانی این نوع ساخت ۱۳ مورد و معادل ۱۵ درصد از بندهای شرطی بود.

43) mæn-i ɟør-**sæ**-lær øl-dyr-ær-lær.
I-ACC see-COND-3PL die-CAUS-FUT-3PL

(AQ 55)

اگر مرا ببینند، می‌کشند.

44) **æɟær** sæn istæ-**sæ**-ɲ biz-æ ɟyđʒ de-jæ-ɲ
If you want-COND-2SG we-DAT force say-OPT-2SG
ʃer-ɪnæn tæræf-æɲ.
lion-with side-COP.2SG

(TM 32)

اگر بخواهی به ما زور بگویی، با شیر طرف می‌شوی.

بولوت (2019) به تغییری که در برخی گونه‌های ترکی در ایران در ساخت شرطی ایجاد شده، اشاره کرده و معتقد است که در برخی گونه‌ها، ساخت صرفی «فعل + پسوند شرطی» جای خود را به ساخت تحلیلی «اگر + فعل تمنایی[1]/التزامی[2]» داده است. البته

[1]. optative
[2]. subjunctive

پیش از او بوسنالی[1] (2010) نیز به جایگزینی وجه شرطی فعل با وجه التزامی در ترکی خلجی اشاره کرده بود. در بررسی ما از پیکرهٔ ترکی قشقایی مشخص شد که این تغییر در ترکی قشقایی نیز اتفاق افتاده است و وجه تمنایی گاهی نقش وجه شرطی را نیز بیان می‌کند (مثال ٤٥). همچنین مانند فارسی گفتاری، گاه بند پیرو شرطی حتی بدون حرف ربط «اگر» ظاهر می‌شود که تغییر جدید و توسعه‌یافته‌تری محسوب می‌شود (مثال ٤٦).

45) **æɟæ** mæn o sæn kɑkɑ badʒɯlɯʁ ɑnd-ɯ-nɯ
If I and you brother sisterhood oath-POSS.3SG-ACC
itʃ-**æ**-c væ birbir-æ jɑlɑn de-mæ-jæ-c
drink-OPT-1PL and each other-DAT lie say-NEG-OPT-1PL
kɑkɑ badʒɯ ol-ɑr-ɑc.
brother sister become-FUT-1PL

(TM 22)

اگر من و تو قسم خواهر و برادری بخوریم و به همدیگر دروغ نگوییم، (با هم) برادر و خواهر می‌شویم.

46) jol-um uzɑʁ-dɯr, ɑtlɯ ol-**ɑ**-m
road-POSS.1SG far-COP.3SG mounted COP-OPT-1SG
jej-dɪr.
better-COP.3SG

(DS 42)

راهم دور است، (اگر) سواره باشم، بهتر است.

با بررسی پیکره مشخص شد که حرف ربط «اگر» در ترکی قشقایی با وجه اخباری فعل نیز ظاهر می‌شود (مثال ٤٧). حتی در این حالت نیز گاهی وجه اخباری به‌جای وجه شرطی و حتی بدون حرف ربط «اگر» به‌کار رفته است (مثال ٤٨).

47) **æjæ** sæn mæn-ɪ ɟør-yr-æɲ, mæn-ɪm itʃyn
If you I-ACC see-PRS-2SG I-GEN for
tɑːrɯ-dɑn bir dutʃærχæ ɑl.
god-ABL one bicycle buy.IMP.2SG

(AU 84)

اگر تو مرا می‌بینی، برایم از خدا یک دوچرخه بخر.

48) je-jr-æɲ tæ ɟed-æ-m ɟætɪr-æ-m
eat-PRS-2SG CONJ go-OPT-1SG bring-OPT-1SG
belæ-ɲ-æ.

---

[1]. Bosnalı, S.

BELÆ-POSS.2SG-DAT

(DS 48)

اگر می‌خوری، بروم و برایت بیاورم (می‌خوری تا برم بیارم برات).

سوپر (374 :1987) به کاربرد فعلی با زمان گذشته در بند شرطی برای اشاره به زمان آینده در ترکی قشقایی اشاره کرده است. چنین الگویی که با کپی ویژگی‌های ترکیبی ساخت شرطی در فارسی توسعه یافته است، در بررسی ما از پیکره نیز یافت شد (مثال ٤٩). در این ساخت نیز گاه بند شرطی بدون حضور حرف ربط «اگر» ظاهر شده بود (مثال ٥٠).

49)	næzr	et-dɪ-m	cɪ	**æɟær**	χælɑs	ol-**du**-m,
	vow	do-PST-1SG	CONJ	if	release	become-PST-1SG
ɟed-æ-m	cæːbæ	zijɑræt-ɪ-næ.				
go-OPT-1SG	Kaaba	Ziyarat-POSS.3SG-DAT				

(MM 36)

نذر کردم که اگر خلاص شدم، به زیارت کعبه بروم.

50)	χæbær	ɑl-**dɯ**-lɑr,	næ	de-jæ-m?
	news	get-PST-3PL	what	say-OPT-1SG

(DS 95)

(اگر) پرسیدند، چه بگویم؟

در بررسی ما از پیکره و شمارش بندهای پیرو شرطی مشخص شد که به‌طورکلی بندهای شرطی ساخته‌شده با راهکارهای کپی‌شده از فارسی ٤٩ بند و معادل ٥٦ درصد از تعداد کل بندهای شرطی بود. از این تعداد ٣٣ بند با حرف ربط «اگر» و ١٦ بند بدون حرف ربط «اگر» ساخته شده بود.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

زبان‌های ترکی و ایرانی ساخت‌های نحوی بسیار متفاوتی نسبت به هم دارند. لذا، شناسایی تأثیرات زبانی متقابل آنها بر یکدیگر، می‌تواند در توصیف دقیقتر این زبان‌ها بسیار مفید باشد. مطالعات مربوط به تماس دو زبان از دو ردهٔ مختلف زبانی نتایج ارزشمندی در پی دارد: شناسایی انواع مختلف تغییرات نحوی پدیدآمده بر اثر تماس؛ آگاهی از تقدم و تأخر رخداد تغییر در ساخت‌های نحوی مختلف؛ به‌دست‌آوردن اطلاعاتی از روند شروع و گسترش تغییرات حاصل از تماس در این زبان‌ها و کاربست اطلاعات به‌دست‌آمده در مطالعات زبان‌شناسی تاریخی و رده‌شناسی زبان. شناسایی تغییرات نحوی حاصل از تماس زبانی می‌تواند نقش بسزایی در تعیین گرایش کلی این نوع تغییرات داشته باشد و موجب می‌شود زبان‌شناسان و پژوهشگران بتوانند نظریه‌های جامع‌تر و دقیق‌تری در زمینهٔ زبان‌شناسی تماس ارائه کنند. همچنین مشخص‌شدن سازوکارهای تغییرات زبانی در این گونه تحقیقات، می‌تواند باعث افزایش دانش و آگاهی ما از آن دسته تغییرات تاریخی ناشناختهٔ زبان‌ها شود که توضیح آنها با درنظرگرفتن عوامل درون‌زبانی ممکن نیست. علاوه‌بر

این، با استفاده از نتایج چنین تحقیقاتی می‌توان در یک جغرافیای مشخص میزان در معرض خطر بودن یک گونهٔ زبانی تحت‌تأثیر تماس زبانی را تعیین کرد که این مسأله از اهمیت بالایی برخوردار است.

ما در این پژوهش کوشیدیم تا به بررسی انواع تغییراتی بپردازیم که در اثر تماس زبانی با فارسی در ساخت جملات مرکب در ترکی قشقایی پدید آمده است. در نتیجهٔ این پژوهش مشخص شد که ترکی قشقایی هم در همپایه‌سازی و هم در ناهمپایه‌سازی بندها در جملات مرکب، تأثیر عمیقی از فارسی پذیرفته است. این زبان در اثر تماس شدید و طولانی‌مدت با زبان فارسی، با کپی‌کردن ساخت‌های نحوی فارسی، الگوهایی را پذیرفته است که با نحو بومی خود در تقابلی آشکار قرار می‌گیرد. بررسی‌های آماری ما نشان داد که بیشتر تغییرات در مرحلهٔ تنوع قرار دارند و ساخت‌های بومی و تغییریافته، در کنار هم و به‌جای یکدیگر به‌کار می‌روند. بااین‌حال می‌توان گفت که موصولی‌سازی پیش‌هسته‌ای با فعل غیرزمان‌دار در ترکی قشقایی به‌طور گسترده جای خود را به ساخت پس‌هسته‌ای با فعل زمان‌دار داده است. اگرچه تغییری که در ساخت بند متممی اتفاق افتاده، هنوز کامل نشده است، اما از نتایج کمّی حاصل از بررسی پیکره می‌توان نتیجه گرفت که این تغییر در حال کامل شدن است و شاید در آینده‌ای نزدیک، دیگر اثری از ساخت بومی در این نوع بند باقی نماند. در ساخت بند قیدی نیز می‌توان آشکارا جایگزینی ساخت‌های بومی غیرزمان‌دار با ساخت‌های کپی‌شدهٔ زمان‌دار را مشاهده کرد. در همپایه‌سازی بندها نمی‌توان نتیجهٔ تحقیق سوپر (396 :1987) مبنی بر از بین رفتن ساخت غیرزمان‌دار */-Ib/* را تأیید کرد، اما از فراوانی نسبتاً کم این راهکار بومی در همپایه‌سازی بندها می‌توان نتیجه گرفت که این راهکار نیز در حال فراموشی و جایگزینی با راهکار کنار هم قرارگیری بندهای زمان‌دار است.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

تشکر و قدردانی

از استاد گرانقدر، جناب آقای دکتر محمد دبیرمقدم که راهنمایی بنده را در پایان‌نامهٔ دوره کارشناسی ارشد بر عهده داشتند، نهایت تشکر و سپاس را دارم. از ایشان همچنین به‌خاطر نقطه نظرات ارزشمندشان در طول نگارش این مقاله، صمیمانه قدردانی می‌کنم.

منابع

حیدری، عبدالحسین. (۱۳۹۷). تأثیر تماس زبانی بر کاربرد حروف ربط فارسی در ترکی آذربایجانی. پژوهش‌های زبانی، ۹(۲)، ۱۲۸-۱۰۹. https://doi.org/10.22059/jolr.2018.74548

خجسته شورباخورلو، جمال. (۱۳۹۵). دوغرو سؤزلر. یاشیل آلما.

رضایی رحیمی، شوکت. (۱۳۹۳). آیی قولو. تکدرخت.

کاظمی کرانی، راضیه. (۱۳۹۷). قشقایی متل‌لری. یاشیل آلما.

مدرسی، یحیی. (۱۳۹۳). درآمدی بر جامعه‌شناسی زبان (ویراست ۲). پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

مرادی قره‌قانی، فتانه. (۱۳۸۷). آللینجاق اولدوزو (قشقایی تورکجه‌سینه میتللر). نوید شیراز.

مرادی قره‌قانی، فتانه. (۱۳۹۱). یول اوغلو. نوید شیراز.

مرادی کشکولی، سارا. (۱۳۸۸). مهر خاور؛ ماه مغرب. قشقایی.

نوروزی چگینی، ناهید. (۱۳۹۰). تیلکی متللری آتالار سؤزو. تکدرخت.

هاشمی زرج‌آباد، حسین. (۱۳۸۷). فعل مرکب در ترکی آذری [پایان‌نامهٔ کارشناسی ارشد]. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. https://www.ihcs.ac.ir/grids/33/172/filesFolder/ma/57.pdf

همتی، صادق، و دبیرمقدم، محمد. (۱۴۰۲). تغییرات نحوی صورت‌گرفته در ترکی قشقایی در اثر تماس زبانی با فارسی. جستارهای زبانی، ۱۴(۲)، ۲۵۹-۲۲۵. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23223081.1401.0.0.124.6

References

Beck, L. (1986). *The Qashqa'i of Iran*. Yale University Press.

Bosnalı, S. (2010). An examination of the change and possible extinction of the Khalaj language in terms of intentional moods. *Bilig, 53*, 67–88. [In Turkish]

Bulut, C. (2006). Syntactic traces of Turkic-Iranian contiguity: An areal survey of contact-induced shift in patterns of relativization. In L. Johanson & C. Bulut (Eds.), *Turkic-Iranian contact areas: Historical and linguistic aspects* (Turcologica 62, pp. 165–208). Harrassowitz Verlag.

Bulut, C. (2016). Convergence and variation in the Turkic varieties of Iran: Examples from Qashqâ'î. In É. Á. Csató, L. Johanson, A. Róna-Tas, & B. Utas (Eds.), *Turks and Iranians: Interactions in language and history* (The Gunnar Jarring Memorial Program at the Swedish Collegium for Advanced Study, pp. 235–282). Harrassowitz Verlag.

Bulut, C. (2019). The Turkic varieties of Iran. In G. Haig & G. Khan (Eds.), *The languages and linguistics of Western Asia* (pp. 398–444). Walter de Gruyter. https://doi.org/10.1515/9783110421682-013

Comrie, B. (1997). Turkic languages and linguistic typology. *Turkic Languages, 1*, 14–24.

Csató, É. Á. (2005). On copying in Kashkay. In É. Á. Csató, B. Isaksson, & C. Jahani (Eds.), *Linguistic convergence and areal diffusion: Case studies from Iranian, Semitic and Turkic* (pp. 271–284). Routledge.

Csató, É. Á., & Dolatkhah, S. (2014). Vocalism in two Kashkay varieties of the Amaleh tribe. In H. Stein (Ed.), *Turkic language in Iran - past and present* (Turcologica 100, pp. 101–119). Harrassowitz Verlag.

Eberhard, D. M., Simons, G. F., & Fennig, C. D. (Eds.). (2019). Qashqa'i. In *Ethnologue: Languages of the world* (22nd ed.). SIL International. https://www.ethnologue.com/language/qxq

Erfani, P. (2012). *Azeri morphosyntax: The influence of Persian on a Turkic language* [Master's thesis]. Simon Fraser University.

Göksel, A., & Kerslake, C. (2005). *Turkish: A comprehensive grammar*. Routledge.

Hashemi Zarajabad, H. (2009). *Compound verbs in Azeri Turkish* [Master's thesis]. Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]

Hemmati, S., & Dabir-Moghaddam, M. (2023). Syntactic changes in Qashqai Turkic due to contact with Persian. *Language Related Research*, *14*(2), 225–259. https://doi.org/10.29252/LRR.14.2.7 [In Persian]

Heydari, A. (2018). The Effect of Persian conjunctions use on Azerbaijani Turkish. *Language Research*, *9*(2), 109-128. https://doi.org/10.22059/jolr.2018.74548 [In Persian]

Johanson, L. (1998). Code-copying in Irano-Turkic. *Language Sciences, 20*(3), 325–337. https://doi.org/10.1016/S0388-0001(98)00007-2

Johanson, L. (2002). *Structural factors in Turkic language contacts*. Curzon.

Johanson, L. (2008). Remodeling grammar: Copying, conventionalization, grammaticalization. In P. Siemund & N. Kintana (Eds.), *Language contact and contact languages* (pp. 61–79). John Benjamins. https://doi.org/10.1075/hsm.7.05joh

Johanson, L., Csató, É. Á., & Karakoç, B. (2020). Turkic language contacts. In R. Hickey (Ed.), *The handbook of language contact* (2nd ed., pp. 551–570). Wiley. https://doi.org/10.1002/9781119485094.ch28

Kazemi Karani, R. (2018). *Qashqai folktales*. Yashil Alma. [In Qashqai Turkic]

Khojasteh Shorbakhorlu, J. (2016). *True words*. Yashil Alma. [In Qashqai Turkic]

Kıral, F. (2005). Modal constructions in Turkic of Iran. In É. Á. Csató, B. Isaksson, & C. Jahani (Eds.), *Linguistic convergence and areal diffusion: Case studies from Iranian, Semitic and Turkic* (pp. 285–294). Routledge.

Matras, Y., & Tufan, Ş. (2007). Grammatical borrowing in Macedonian Turkish. In Y. Matras & J. Sakel (Eds.), *Grammatical borrowing in cross-linguistic perspective* (pp. 215–227). Mouton de Gruyter.

Menz, A. (2006). On complex sentences in Gagauz. In H. Boeschoten & L. Johanson (Eds.), *Turkic languages in contact* (Turcologica 61, pp. 139–151). Harrassowitz Verlag.

Modarresi, Y. (2014). *Introduction to sociolinguistics* (2nd ed.). Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]

Moradi Gharehghani, F. (2008). *The Lucky star: Folktales in Qashqai Turkic*. Navid Shiraz. [In Qashqai Turkic]

Moradi Gharehghani, F. (2012). *Son of the road*. Navid Shiraz. [In Qashqai Turkic]

Moradi Kashkouli, S. (2009). *Sun of the east; moon of the west*. Qashqai. [In Qashqai Turkic]

Norouzi Cheghini, N. (2011). *Fox tails and proverbs*. Tak Derakht. [In Qashqai Turkic]

Oberling, P. (1974). *The Qashqai nomads of Fars* (Near and Middle East monographs). Mouton.

Özkan, F., & Musa, B. (2004). Influence of foreign languages on syntax of Turkish. *Bilig, 30*, 95–139. [In Turkish]

Rezaei Rahimi, S. (2014). *Ayi Qulu*. Tak Derakht. [In Qashqai Turkic]

Soper, J. D. (1987). *Loan syntax in Turkic and Iranian: The verb system of Tajik, Uzbek, and Qashqay* [Doctoral dissertation]. University of California, Los Angeles.

Valk, P. O., & Backus, A. (2013). Syntactic change in an immigrant language: From non-finite to finite subordinate clauses in Turkish. *Eesti Ja Soome-Ugri Keeleteaduse Ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics, 4*(2), 7–29. https://doi.org/10.12697/jeful.2013.4.2.01